

Галицька кенаса в описі очевидців

НАДІЯ ВАСИЛЬЧУК

 0009-0004-3582-5309

Національний заповідник «Давній Галич»,
Музей караїмської історії та культури

The Kenesa in Halych as Described by Eyewitnesses

SUMMARY: This article presents a description of the kenesa as recounted by eyewitnesses who visited Halych, engaged with the Karaim community there, and subsequently shared their impressions in periodicals or personal publications. Particular attention is given to the external appearance of the kenesa and its interior. The article also discusses the fires that affected the building and the efforts made to restore it, as well as highlights key milestones in the history of the kenesa in Halych.

KEYWORDS: Halych, kenesa, description, street, inscription, Karaims

За однією з версій караїми прибули до Галича у XIII ст. за часів князювання Данила Романовича для розвитку торгівлі. Поселились на правому березі р. Дністер. Вулиця називалася Караїмською. В центрі вулиці височіла кенаса – молитовний дім караїмів. Велична споруда була духовним центром караїмів. Галицька кенаса має свою цікаву історію.

Первинно споруда була дерев'яною. Перші письмові згадки про неї сягають XVI ст., а саме 1767 р. – «[...] bóżnice: żydowska i **karaimska z drzewa**; ratusz pośród gynku z drzewa» (Baliński & Lipiński 1845: 699). Пропонуємо Вашій увазі свідчення очевидців про кенасу в Галичі.

Йозеф Рорер, подорожуючи від Молдови через Буковину та Галичину до Відня, побувавши в Галичі 27 листопада 1803 р. у своїх нотатках зазначав: «[...] і хоч як бідно зрубаний з дерева ваш дім молитви, у дні шабату до нього заходить громада, загальновідома своїми чеснотами [...]» (Rohrer 1989: 114, переклад з німецької Лариси Олексининої).

Ґжеґоґ Смольські подає опис вже мурованої кенаси 1903 р.:

Є то невелика, мурована будівля, кругла, досить низька, завершена в горі куполом. Знаходиться назовні в доволі занедбаному стані і не виділяється жодними архітектурними перевагами, ані окрасою. Внутрішнє убранство досить оригінальне. Склепінчаста стеля, пофарбована голубуватим, а на ній порозкидані золотисті зірки. Повинно це, напевно, відображати горизонт небосхилу. Стіни представляють цілий ряд намальованих плит з гебрайськими написами, що прикриваються парохетом з різних матеріалів, між тим і парчі золотом ткани. Вівтар, гехал, перед яким стоять два семисвічники [менори – Н. В.], а вгорі висять два бронзові підсвічники, складається з двох, декоративно обрамованих, списаних таблиць (Smólski 1903, № 35: 546, переклад з польської автора статті).

Ф. Д. (кореспондент журналу «Караимская Жизнь»):

У Галичі мандрівника завжди зупиняв давній, чудесної старовинної архітектури караїмський храм, на фронтоні якого чітко виднівся старобіблійний напис: «Im eshkaech Yerushalaim tishkach yemini.

Tidbak l'shoni l'chiki im lo ezkerechi» [«Якщо тебе, Єрусалиме, я забуду, нехай забудеться моя десниця! Нехай прилипне язик мій до піднебіння, коли тебе я не згадаю», Тегілім 137,5–6 – Н. В.]. Усередині храм прикрашений художньої роботи покривалами й лампадами. На стінах вирізані псалми Давида й уривки молитов (Ф. Д. 1911, 2: 73, переклад з російської автора статті).

Рубен Фан:

Розкішна старовинна синагога з 5 куполами та трьома щитами Давида та єврейськими написами на стінах. Внутрішній вигляд кенаси справляв ще більш імпозантне враження: на величезній склепінчастій стелі зображено 12 небесних кругів з цитатами із Пророків. Стіни всі списані різними молитвами, характерними буквами єврейського алфавіту. Над священною шафою, де зберігаються сувої Тори, дві білі мармурові дошки з 10-ти заповідями ([Фан] 1912: 70, переклад з російської автора статті).

Газета «Свобода»:

Між іншим згоріла дуже стара та славна караїтська святиня, з котрої одначе вдалося врятувати старовинні пам'ятки (Велика пожежа... 1913: 3).

Богдан Януш подає докладний опис духовного осередку караїмів:

У Галичі караїми мали спершу дерев'яну кенасу, але під впливом Криму, з яким вони підтримували жваві стосунки і де великі кам'яні храми існували в Євпаторії та Чуфут-Кале, вони спорудили кам'яну кенасу приблизно 1830 року. Це двоповерхова будівля, прямокутна в плані, дуже скромної архітектури, вхід має, як у єврейських божниць, не на поздовжній осі, а з одного кінця довшої сторони. Фасад становить вужчу сторону прямокутника, звернену до вулиці, прикрашений ступінчатим аттиком, увінчаним півколом і прикрашеним по краях чотиригранними вежками з пірамідами

і набалдашниками на вершині. У полі аттика, на його осі, тут таки над карнизом, що його увінчує, розташована так ніби віконна ніша з профільованою рамою, а в ній на тлі арабесок видніється зірка Давида з давньоєврейськими написами в колі. Над нішею розташована опукло різьблена корона, також із цією зіркою. Над ними раніше була кругла заглибина з давньоєврейським написом та датою 1830, а потім цю заглибину замінили на прямокутну горизонтальну табличку з датою 1885, а над нею помістили нинішній напис.

Довший єврейський напис проходить по краю згаданого вище півкола, увінчуючи верх. Ці скромні прикраси єдині на невибагливому фасаді. Вікна півкруглі, розміщені парами на кожній стіні. Над входом є напівкругле накриття і традиційний давньоєврейський напис. Інтер'єр займає властива для святині крита галерея для жінок над передсінком. Прямо від входу від сіней на підвищенні підноситься вітвар з різьбленими декораціями гарної роботи, посередині – звичайна «біма». Стіни вкриті таблицями з написами цитат зі Святого Письма, запнуті занавісками з різних матеріалів і навіть тканими золотою парчею. Цього сьогодні [тобто в 1927 році – Н. В.] вже немає, бо зникло під час війни. На жаль, усі ці дорогоцінні матеріали, які поколіннями збирали чоловіки й жінки і прикрашали ними стіни святині, були втрачені. Вони були відомі широким колам з архітектурно-етнографічної виставки у Львові 1885 р., де можна було помилуватися 15-ма найкрасивішими екземплярами. Вартою уваги була макатка з колоною посередині на світлому тлі, з червоними та зеленими квітами й обрамленням з турецького матеріалу із золотими квітами на червоному тлі. Інша була прикрашена посередині колоною з шовкової зеленої матерії. Макатка з яскраво-червоної матерії із срібними оздобами мала кайму з давньоєврейським написом, яка на іншій макатці була вигаптувана сріблом на жовтому тлі. Гарною була і макатка з білого шовкового муару у темні паси з квітками веселки.

Крім того, був виставлений [на виставці – Н. В.] жіночий корсет із чотирма лацканами із синього шовку із срібними візерунками, витканими краями, обшитими рожевим шовком. П'ять візерунків вишивки на рушниках, каймах і тасьмах, витканих шовком

та золотом, свідчили про колишній достаток на вулиці Караїмській в Галичі, яку через це за традицією називали Золотою.

Так само небагато збереглося в галицькій кенасі бібліотечно-архівних матеріалів. У ній також, як і в Луцьку, було трохи книг Святого Письма (Janusz 1927: 79–82, переклад з польської автора статті).

Маєр Балабан:

Караїмська синагога, так звана кенаса (з іврити: Бейт Хакнесет), має багатотисячлітню історію. Збудована за Баторія в XVI ст. Згоріла у 1830 р. і через кілька років (1836 р.) відбудована й оздоблена завдяки старанням газзана Абрагама Леоновича. В тому стані дійшла до XX ст., неодноразово рисовано її й фотографовано. В 1912 р. розміщено кілька гравюр у німецькому часописі «Ost und West» (під заголовком *Aus dem Leben der Karaiten*), а згодом скопійовано їх в січневому номері «Караимской Жизни» (1912). Відбудована після пожежі у 1913 р., постраждала під час війни і лише тоді в останні роки (1924–1926) завдяки допомозі уряду приведена до первинного стану (Bałaban 1927: 23–24, переклад з польської автора статті).

Кенаса була сильно пошкоджена внаслідок пожежі 31 жовтня 1913 р. Галицьких караїмів підтримували у складні часи інші громади. Це вказує на те, що караїмський народ, незважаючи на розрив кордонами, єдиний і радий прийти на допомогу єдиновірцям в тяжку хвилину. Наводимо приклад.

Страший газзан Товія Сімович Леві-Бабович:

Дорогі браття! З гострим душевним болем повідомляю Вам сумну новину. Нашу почесну караїмську громаду в місті Галичі, в Австрії, спіткало велике горе. Бог відвідав їх вогнем, який знищив до тла кілька десятків будинків і, таким чином, кілька десятків сімей наших братів стали нещасними, залишилися без даху й їжі; вогненна стихія не пошкодувала також і їхньої кенаси, місце, де вони знаходили спокій від життєвих тривог і черпали бадьорість для свого духа в тяжкі хвилини життя. Недостатньо того, що вони представляють

собою єдину караїмську громаду по всьому простору великої Австрійської імперії, де вони волею долі опинилися відірваними від лона своїх братів і живуть самотніми, ніби-то самотня сосна на голій вершині гори, – потрібно було ще, щоб на них звалилась і ця біда. Ну що ж? – прийємо покійно цей удар, посланий зверху на наших далеких братів і висловимо їм своє глибоке співчуття їх горю і нещастю, постараємося полегшити їх тяжке становище, наскільки це можливо, протягнемо їм руку допомоги. При цьому ще про одне хочу повідомити вас, браття! Знайте, що ми повинні прийти на допомогу галицькій громаді не тільки через почуття людинолюбства і не тільки тому, що вони наші брати і пов'язані з нами узами крові і релігії; ні, ми повинні прийти їм на допомогу ще й тому, що ми в боргу перед шанованою Галицькою Громадою, тому що вона в свій час дала немало достойних пастирів і газзанів нашому народу, і безсмертні творіння її вчених мужів складають славу і гордість нашої нації ([Шпаковский] 1914: 20–22, переклад з російської автора статті).

Від Севастопольської караїмської громади надійшла допомога в розмірі 254 р. 50 к.

Через три роки, у 1916 р. Галицька кенаса знову зазнала руйнування під час наступу військ генерала Олексія Брусилова. Була відновлена завдяки зусиллям караїмської громади, польських консерваційних служб в 1924–1926 роках (Zarachowicz 1925: 42, 1926: 27).

При збереженні планових розмірів фасад було доповнено декоративними елементами, контур якого прикрашали фігурні вази на квадратних стовпчиках. На стіні фронтона – барельєфні зображення зірки Давида на тлі арабесків.

На кутах чітко виднілися зображення таллетів, по всьому периметру додані карнизи, віконний отвір над західним входом перероблений з прямокутного в арочний, збільшена висота внутрішнього і зовнішнього об'ємів. Після II Світової війни кенаса приймала прихожан. Богослужіння проводилось до 1960 р. Згодом, через дії радянської влади, була зачинена. У приміщенні кенаси був склад Райспоживспілки і РЕМ.

У 1985 р. радянська влада міста знищила кенасу, мотивуючи побудовою нового висотного будинку в районному центрі.

В Галичі кенаса спочатку була деревяною, потім мурованою і відреставрованою. Перші відомі нам документальні відомості про неї сягають XVIII ст. Виходить так, що будівля завжди була на одному місці в одному фундаменті. Написи на фасаді кенаси і в інтер'єрі виконані старобіблійною мовою. В кенасі були рукописні сувої Тори, молитовники, метричні книги, календарі, архівний матеріал та ін. По закритті кенаси дещо передали караїмським громадам Криму, Литви, Польщі, також частина речей зберігається, експонується в Музеї караїмської історії та культури Національного заповідника «Давній Галич». Фундамент кенаси знаходиться на вулиці Караїмській за 4 м від південного боку (дев'ятиповерхівки) та за 18 м, через дорогу, на північ, від будівлі Галицького районного суду.

Спробуємо окреслити хронологію історії кенаси в Галичі.

xvi ст. – дерев'яна кенаса

1767 р. – перша письмова згадка про дерев'яну кенасу

1830 р. – під час пожежі в місті згоріла й кенаса з цінними речами й архівом

1836 р. – побудована мурована кенаса

1902 р. – 20 липня відвідав кенасу митрополит Андрій Шептицький

1913 р. – згорів дах та сильно пошкоджений інтер'єр кенаси

1914 р. – відбудова даху і нове обладнання, в тому числі й гехал

1915 р. – до кенаси завітав Карл I Габсбург (5 серпня)

1916 р. – кенаса зазнала значних руйнувань внаслідок наступу військ генерала Олексія Брусилова

1924–1926 рр. – в кенасі силами громади проводились реставраційні роботи

1925 р. – урочисте відкриття кенаси (19 квітня)

1929 р. – 28 травня кенасу відвідав гахан Серайя Шапшал

1940 р. – помер останній галицький газзан Марк Леонович

1960 р. – з метою запобігти закриттю кенаси приїхав до Галича тракайський уллу-газзан Фіркович Семен Адольфович

1960–1980 рр. – в кенасі розмістили спочатку склад Райспоживспілки, згодом службу РЕМ

1985 р. – знищення кенаси

Література

- [Фан, Р.]. 1912. *Среди галичских караимов.* – *Караимская Жизнь* 8–9: 73–75.
- [Шпаковский, А.]. 1914. *Сбор в пользу погорельцев Галича.* – *Караимское Слово* 7–8: 20–22.
- Bałaban, M. 1927. *Studia historyczne.* Warszawa.
- Baliński, M., Lipiński, T. 1845. *Starożytna Polska pod względem historycznym, geograficznym i statystycznym.* Т. 2. Warszawa.
- Janusz, B. 1927. *Karaici w Polsce.* Kraków.
- Rohrer, J. 1989. *Bemerkungen auf einer Reise von der türkischen Gränze über die Bukowina durch Ost- und Westgalizien, Schleisen und Mähren nach Wien.* Berlin.
- Smólski, G. 1903. *U Karaimów w Haliczu.* – *Naokoło Świata* 30–36: 465–467, 482–484, 506–507, 522–253, 538–540, 546–548, 564–565.
- Zarachowicz, Z. 1925. *Restauracja kienesy.* – *Mysł Karaimska* 1 (2): 42.
- Zarachowicz, Z. 1926. *Restauracja kienesy.* – *Mysł Karaimska* 1 (3): 27.
- Велика пожежа в Станиславові. 1913. – *Свобода* 47: 3.
- Ф. Д. 1911. *Караимы за границей. Письмо из Галиции.* – *Караимская Жизнь* 2: 73–75.

Іл. 1. Кенаса в Галичі. Фото Альбіна Фрідріха, 1912 р.

Іл. 2. Вигляд на вулицю Караїмську в м. Галичі. Фото Альбіна Фрідріха, 1912 р.

Іл. 3. Галицька кенаса. Фото Тадеуша Ковальського, 1926 р.